

En sympatisk vänbok till Lars Nabseth

MATS LUNDAHL

RECENSION

Gunnar Eliasson och Christina Lindegren (red): *När fakta talade*, Dialogos, 2020, 302 sidor, ISBN 978-9-175-04362-3.

När fakta talade är en vänbok till Lars Nabseth från nio av hans kollegor på Industriens Utredningsinstitut (IUI) och Sveriges Industriförbund (SI) i samband med hans nittioårsdag 2018. Essäerna spänner över ett brett fält men har som gemensam nämnare den roll som spelades av IUI, SI, Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS) och Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) från början av 1950-talet till slutet av 1980-talet, en period då marknadsekonomin angreps från många håll. Alla författarna har arbetat på minst endera av IUI eller SI och vissa dessutom på SNS och/eller SAF.

De två redaktörerna anger tonen i titelessän. De fyra som "klassiska" betecknade årtiondena var turbulenta. Planhushållningsdebatten rasade och arbetarrörelsen fick alltmer ambitiösa mål. Den offentliga sektorn växte och möjligheterna till *fine tuning* av den ekonomiska politiken sågs som goda. Samtidigt växte emellertid en *countervailing power*, för att låna John Kenneth Galbraiths uttryck, fram, inte minst via de fyra nämnda näringslivsorganisationerna, som ryckte ut till marknadsekonomin och den privata äganderättens försvar. Industriförbundet blev en aktiv opinionsbildare, IUI såg till att inläggen baserades på ett solitt, vetenskapligt baserat, underlag, SNS gick in i en dialog med meningsmotståndarna och SAF bjöd inom ramen för Saltsjöbadsandan motstånd mot LO:s utspel. Man lät fakta "tala" och tjäna som försvar mot de politiska ambitioner som hotade marknadsekonomin och den därpå byggda svenska välfärden. Det grundbudskap

som genomsyrar hela boken är att endast att stoppa grumliga politiska ambitioner är genom att mota dem med fakta. Metoden fungerade, åtminstone under den tid som boken behandlar. Politiker och centralplanerare förlorade kampen mot marknadsekonomin.

Resten av *När fakta talade* utgörs av variationer på detta tema. Göran Albinsson Bruhner bidrar med ett (som alltid) humoristiskt skrivet kapitel om vad som rörde sig i tiden under Lars Nabseths karriär, ett panorama målat med breda penseldrag. Han hävdar att Lars aldrig behövde ha tråkigt på jobbet eftersom det alltid var något dramatiskt på gång inom ekonomin, politiken och samhällslivet: konflikter och omvälvningar. Albinsson Bruhner går skickligt, polemiskt, koncist och ironiskt igenom de viktigaste stridsfrågorna under de femtio åren 1945–94, inspirerad av Olof Palmes uttalande om att när de borgerliga partierna kom till makten 1976 kom de till "ett dukat bord". Han instämmer, men på sitt eget sätt och under helt egna rubriker: ett stinkande och illasmakande bord med pensionsmos, skattepiroger, bidragsgryta, inflationspaj, solidarisk lönefärs, biff Åman, branschbottnar, utrikespolitisk stuvning med vietnamesisk sås, vänstersoppa med stekta entreprenörer, grillade grillar och Ja sk-t à la Feldt. Måltidsdrycken var inte något ädelt vin utan surt tyskt devalveringsöl. Den nya regeringen Fälldin utökade matsedeln med hårdsmält (eller hårdsmält) kärnkraftsröra och efterrätten utgjordes av sötsur citronresumé.

Tre av essäerna i *När fakta talade* fokuserar direkt på näringslivsorganisationerna. Lars Lidén berättar sina minnen från Industriförbundet under Axel Iveroths tid. Iveroth hade blivit chef där 1957. Fem år senare blev Marcus Wallenberg styrelseordförande. Lidén skriver underhållande om hans försök att bli av med Iveroth som av konserverativa näringslivskretsar ansågs alltför

Mats Lundahl är professor emeritus i utvecklingsökonomi på Handelshögskolan.

lyhörd för de stämningar som låg i tiden. Det hjälpte inte att kommendera honom till OECD i Paris. Med stöd av Ernst Wehtje var han snart tillbaka. Wallenbergs politiska kontakter hjälpte inte heller. Iveroth tackade nej till två erbjudanden från Tage Erlander att bli landshövding. Inga övertalningsförsök hjälpte, och i grund och botten var, om vi får tro Lidén, Wallenberg inte intresserad av en öppen konfrontation. Han tyckte om Iveroth på det personliga planet. Det var nog bra, för Iveroth talade gärna om industripolitik, inte minst de enskilda företagets villkor. Han skulle stanna på Industriförbundet till 1977, medan Wallenberg lade ner ordförandeklubban redan 1964.

Lars Kritz, IUI:s sekreterare 1961–66, skriver polemiskt om hur sammanslagningen av SAF och Industriförbundet gick till. Han var själv sekreterare i den av Sven Schwartz i början på 1970-talet ledda utredningen om de båda organisationernas verksamhet och inbördes relationer. I vilken utsträckning dubblerade verksamheterna varandra och vilka konflikter fanns? Utredningen avvisade emfatiskt tanken på en sammanslagning av de två organisationerna. I stället borde frågor av gemensamt intresse sammanföras till ett organ där båda var representerade. Rapporten ledde dock inte till några egentliga förändringar. Det skulle dröja till 1995 innan frågan kom upp igen, genom en ny utredning som förslog att organisationen Svenskt Näringsliv skulle bildas och ytterligare fem år gick innan de meningsskiljaktigheter som fanns kunde begravas och den nya organisationen sjösättas, vilket Kritz beskriver som att Industriförbundet lades ner och SAF bytte namn.

Christina Lindegrens bidrag handlar om näringslivets mobilisering inför kärnkraftsfolkroöstningen 1980, i Näringslivets Energiinformation, vad som blev början till Näringslivets Eko-

nomifakta: kampanjens organisation, de opinionsundersökningar som genomfördes, det informationsmaterial som producerades, inklusive en ”faktabank”, kontakterna med massmedia och verksamheten på regional nivå. Detta var den största informations- och lobbyinsats som det svenska näringslivet dittills hade gjort. Den slutsats som drogs var att den inte hade varit förgäves och att erfarenheterna var så goda att verksamheten borde utvidgas även till andra områden, på permanent basis. Näringslivets Ekonomifakta bildades.

Skattejuristen Sven-Olof Lodin skriver i ett långt kapitel med utgångspunkt i hans egen verksamhet som chef för Industriförbundets skatteavdelning under ett och ett halvt decennium ut ett antal recept för hur näringslivet effektivt ska kunna få gehör för sina åsikter hos regering och riksdag. Han skriver roande om företagsledares naivitet i mötet med politiker och ger rekommendationer om hur näringslivets företrädare bör bete sig: undvika ideologiska argument, framföra befogad kritik och förstå att lobbying måste vara en central del i arbetet. Den senare måste vila på vissa principer. Lobbyister måste vara konstruktiva, sakliga, väl förberedda, förstå att man förhandlar på maktthavarnas villkor, se till att ha sakkunniga bisittare, inte tro att personliga kontakter betyder allt, undvika att argumenten framförs på sådant sätt att de blir diarieförda, påverka politikerna vid rätt tidpunkt i beslutsprocessen, hålla tillbaka vildvuxna förslag från särintressen och skriva artiklar med klara budskap i dagspressen. Trovärdighet och saklighet är A och O. Lodin verifierar riktigheten i sina teser genom att redogöra för sina egna insatser i arbetet på den skattereform som genomfördes 1990.

Två essäer anknyter till Lars Nabseths forskarroll. Ulf Jakobsson presenterar i ett entusiastiskt kapitel ett internationellt projekt om teknikspridning

som leddes av Lars Nabseth på IUI tillsammans med engelsmannen George Ray i början på 1970-talet. Det baserades på fallstudier från sex europeiska länder och var, som Jakobsson påpekar, en pionjärstudie. Sverige stod sig bra i sammanhanget. Nya tekniker spreds snabbt. Ett annat intressant resultat var att det inte var fördelaktigt att börja för tidigt. Processerna utvecklades efterhand och det var ofta bättre att komma in när de nya teknikerna hade stabiliserats. Dock var det viktigt att så snabbt som möjligt skaffa information om de nya teknikerna. Jakobsson konstaterar avslutningsvis att Sverige även i dag ligger väl framme vad gäller teknisk förnyelse.

Modellbygge dominerar Gunnar Eliassons kapitel om de samhällsekonomiska kalkyler som utfördes på Industriförbundet på 1970-talet, när han var chefsekonom där. I början på årtiondet var det bara Konjunkturinstitutet som gjorde prognoser över den förväntade ekonomiska utvecklingen. Dessa prognoser baserades på antaganden om industrins produktionskapacitet. Industriförbundet började i stället fråga företagen direkt om vilka planer de hade och presenterade alternativa prognoser. I slutändan gjorde så den vattendelande MOSES (Model of the Swedish Economic System) sin entré, en simuleringsmodell av den svenska ekonomin som baserades på företagsdata för investeringar och produktion i stället för på aggregerade storheter, konstruerad på Industriförbundet i samarbete med Uppsala universitet och IBM. Modellen rullades period för period och inkluderade inlärning i företagen, baserad på diskrepanser mellan förväntningar och faktiskt utfall och kunde användas för att belysa de makroekonomiska konsekvenserna av företagets beteende. Eliasson är påtagligt nöjd med modellen. Den pekade på svårigheterna att styra en ekonomi med traditionella ekonomisk-politiska medel. Marknaden genererar

alltid ett motbeteende när styrningen går emot dess önskemål och ambitiös politisk styrning riskerar att leda till fel i stor skala. Ett alltför aggregerat synsätt riskerar att leda till stora samhällsekonomiska kostnader.

Lars Nabseth har själv två kapitel i boken. Det första har den välvalda titeln ”Bland ekonomer och företagsledare”, en perfekt spegel av hans egen karriär. Där sammanfattar han sitt liv, från barndomen, via studierna på Stockholms universitet och Handelshögskolan, till anställningen på Industriens Utredningsinstitut, där han skrev sin doktorsavhandling om löneökningars verkningar inom industrin, via posten som chefsekonom på Industriförbundet, tillbaka till IUI som chef, innan han blev chef för Jernkontoret – de enligt egen utsago bästa åren i hans liv, när han ledde den framgångsrika handelsstålsutredningen, som verksamt stoppade planerna på Stålverk 80. Den följande tiden, som chef för Industriförbundet, blev inte lika lycklig, trots framgången i riksdagen när investeringsfonderna byttes ut mot en kraftig sänkning av bolagsskatten och engagemanget i kampen mot löntagarfonderna. Den avslutades med att Pirre Wallenberg beslutade att det var dags för byte på vd-posten, varpå Lars kom till Handelshögskolan som adjungerad professor.

Nabseths andra bidrag är ett kort porträtt av Jan Wallander, ”urtypen för de IUI-are jag känner bäst” (s 274), en person som skrev sin avhandling på institutet och som gick vidare till det privata näringslivet. Nabseth anställdes på IUI året efter att Wallander hade tagit över taktpinnen där och hans porträtt koncentreras på Wallander, IUI-chefen: på hans ledaregenskaper, hans förmåga att bredda institutets forskningsagenda utöver de rent nationalekonomiska ämnen. Lars redogör också för Wallanders två viktigaste forskningsprojekt: avhandlingen om flykten från skogs-

bygderna i Klarälvsdalen och studien av bilismens genombrott i Sverige.

När fakta talade är givetvis en partsinlaga. Näringslivsperspektivet lyser igenom, mer i vissa essäer än i andra, men det finns alltid där, naturligt nog, eftersom det är själva utgångspunkten för boken: ett näringsliv som hade att kämpa mot krafter som hotade den marknadsekonomi som dess verksamhet vilade på och var beroende av. Det är inte så mycket att säga om det. Dock lyckas boken inte riktigt hålla det som inledningskapitlet lovar. Det är egentligen bara tre av de fyra näringslivsorganisationerna som är närvarande. SNS försvinner i hanteringen och Industrieförbundet dominerar, inte så märkligt, givet författarkonstellationen.

Boken har tydlig festskriftsprägel, vilket i klartext betyder att den spretar, men det kan man inte klandra den för. Då dömer man ut hela genren. Det bästa

läsaren kan göra är att ta sig an essäerna var för sig utan att förtvivlat leta efter sammanbindande drag. De är skrivna av ett gäng individualister som gör vad de vill. En del är självbespeglade. Andra försöker hitta ett mer principiellt perspektiv på den tid de skildrar. Allt som allt får man emellertid sig till livs ett stycke nöjsam läsning.

På omslaget till *När fakta talade* syns en beslutsam och koncentrerad Lars Nabseth på tennisbanan i färd med att slå en vinnande backhand i dubbelfinalen i Ölandsturneringen i tennis 1948. Fotot symboliserar bokens tema. Lars racket är strängad med stenhårda fakta. Hans retur är otagbar. Lars och hans partner vann välförtjänt turneringen och fick motta en pokal ur kung Gustaf V:s hand. Lika välförtjänt är vänboken. Lars Nabseth är en person som det inte går annat än att tycka om. Det är ett obestriddigt faktum.